

AZ ÓNODI ORSZÁGGYŰLÉS A WIENERISCHES DIARIUMBAN ÉS A THE BOSTON NEWS-LETTER-BEN

A címben szereplő két hetilapot kora újkori léptékben igen nagy távolságra adták ki egymástól, s a két újság olvasóközönsége is nagymértékben különbözött. Mégis mindkét hetilap indulásában közös, hogy a XVIII. század elejének nagy politikai, társadalmi, gazdasági hatalmi átrendeződése hívta őket életre. A spanyol örökösödési háború széttagolt hadszíntereiből, véres tengeri és szárazföldi csatáiból és élénk diplomáciai akcióiból a politikai döntéshozásba be nem avatott társadalmi rétegek is pontosan érzékelhették, hogy hosszú távon meghatározó változások zajlanak az európai hatalmak között. Az egyre távolabbi területeken és területekért folyó, mind nagyobb kiadásokkal, növekvő létszámú hadseregekkel zajló háborút a hatalomnak már nemcsak a hatalomgyakorló elitnek kellett bemutatnia, hanem egyre szélesebb társadalmi rétegek előtt kellett megnyitni az információhoz való hozzájutás lehetőségét. A XVIII. század elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a technikai adottságok, jól kiépített infrastruktúrák és kialakult társadalmi mechanizmusok miatt, hatékonyan működő hatalom nem zárolja, hanem tudatosan kanalizálja a hírek áramlását egyre szélesebb társadalmi rétegek felé s minél távolabbi területekre.

Wienerisches Diarium

1703. augusztus 8-án szerdán jelent meg a *Wienerisches Diarium* első száma.¹ A kiadó, Johann Baptist Schönwetter megértette az idők szavát, hiszen több évszázadig működő újságot alapított.² Bár már az 1670-es években három német, egy olasz és egy latin nyelvű újság működött Bécsben, a *Wienerisches Diarium* teljesen új hangvételt képviselt. Nem egy akart lenni a sokféle hang között a nyilvánosságban, hanem irányítani akarta a közbeszédet, a meghatározó hangot akarta jelenteni.³ A beköszöntő szövegében arra hivatkozik a kiadó, hogy az államtudomány nevében és értelmében egy olyan fontos európai hatalmi központból, mint a császári udvar, hivatalos jelentéseket is közzé kell tenni, hogy tájékoztassák a világot, milyen jelentős döntések születnek, fontos események történnek ott. Napról napra tudósítva valóban diariumként szerették volna működtetni az

¹ Österreichisches Nationalbibliothek *Wienerisches Diarium 1703–1970*. Mikrofilm Mf 226. *Franz Stamprecht*: Die älteste Tageszeitung der Welt. Weden und Entwicklung der „Wiener Zeitung“ Dokumentationen zur europäischen Geschichte. Wien, 1974.

² *Karl Vocelka*: Glanz und Untergang der Höfischen Welt. Repräsentation, Reform und Reaktion im Habsburgischen Vielvölkerstaat. In: *Herwig Wolfram* (Hg.): Österreichische Geschichte 1699–1815. Ueberreuter Wien, 2004. 251. o.

³ *Helmut W. Lang*: Die deutschsprachigen Wiener Zeitungen des 17. Jahrhunderts. Diss. Univ. Wien, 1972.; *Helmut W. Lang*: Österreichische Zeitungsverlagsgeschichte im 17. Jahrhundert. In: *Paul Raabe* (Hg.): Bücher und Bibliotheken im 17. Jahrhundert in Deutschland. Hamburg, 1980. 135–144. o.; *Wolfgang Duchkowitsch*: Absolutismus und Zeitung. Die Strategie der absolutistischen Kommunikationspolitik und ihre Wirkung auf die Wiener Zeitungen 1621–1757. Diss. Univ. Wien, 1978.; *Erich Zöllner*: Die öffentliche Meinung in der Geschichte Österreichs. Wien, 1979.; *Thomas Winkelbauer*: Ständefreiheit und Fürstenmacht Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter. In: *Herwig Wolfram* (Hg.): Österreichische Geschichte 1699–1815. Teil 1. Ueberreuter Wien, 2004. 354–359. o.

újságot, szerdán és szombaton közölve új híreket. Külön közzétették, hogy milyen fontos követek érkeztek Bécsbe, kiknek és mikor tartottak audienciát. Olvasóközönségként a császári udvarba küldött követeket is megcélozták, s az egyre nagyobb létszámú udvar tagjai is viszontlátták magukat az újság hasábjain.⁴ Az újságot Bécs belvárosában, üzletileg már korábban is fontos szerepet játszó helyen, a „Vörös Sünhöz” címzett háznál lehetett megvásárolni, ahol az 1680-as években Leopold Voigt akadémiai könyvkiadója is működött, s ahol a nürnbergi Entereknak is lerakata és könyvkereskedése volt. Ugyanitt a másik neves nürnbergi kiadónak, Paulus Fürst örökösének a kiadványaihoz is hozzájuthattak az érdeklődők.⁵ Schönwetter a XVII. század neves bécsi nyomadászcsaládjának, a Cosmeroviusoknak az örökségét is megvásárolta 1715-ben.⁶

A *Wienerisches Diarium*ot az 1683. évi török ostrom után látványosan növekvő népességű, majd százezer fős lakosú Bécs polgárai⁷ tartották fent üzletileg, hiszen egyrészt tájékozottak szerettek volna lenni a nemzetközi és az udvari eseményekben, másrészt viszont jelen is szerettek volna lenni a nyilvános térben, ami a császárvárosban, az egyre nagyobb létszámú udvar árnyékában nem volt könnyű vállalkozás. A bécsi polgárok azonban az újság hasábjain is megjelentek, a városi felsőbb és középrétegeknek a beköszönőben kiemelten ajánlotta újságját a kiadó. A rendszeresen jelentkező „születtek” és „házasságot kötöttek” rovatban csak a magas társadalmi méltóságok családtagjai szerepelhettek. A császárváros szereplőinek mozgását tükröző „érkeztek” és „elutaztak” rovatba azonban már nemcsak a magasabb udvari méltóságok, hanem az alacsonyabb rendek tagjai is bekerülhettek. A halálozási rovatban szerepelhettek polgárok is.

A hetilapba terjedelmi okokból csak válogatott hírek fértek. Képes melléklet csak két alkalommal jelent meg, először egy olyan nagy horderejű esemény kapcsán, mint I. Lipót temetése 1705 májusában, mikor egy ravatalképet tettek közzé egy dicsőítő költeménnyel.⁸ I. Lipót temetéséről tizenhét oldalas külön számban is beszámoltak, részlete-

⁴ Jörg Johechen Berns: Der nackte Monarch und die nackte Wahrheit. Auskünfte der deutschen Zeitungs- und Zeremonialschriften des späten 17. und frühen 18. Jahrhunderts zum Verhältnis von Hof und Öffentlichkeit. *Daphnis*, XI. 1982. 335. o.; Maria Goloubeva: The glorification of Emperor Leopold I. in image, spectacle and text. Mainz, 2000.; Galavics Géza: Németalföldi barokk festők és grafikusok a 17. századi Közép-Európában. In: Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások. Budapesti Történeti Múzeum 1993. június 11 – október 10. Kiállítási katalógus. (Rendezte: Galavics Géza.) Budapest, 1993. 22–44. o.; Kalmár János: Hatalmi helyzet és uralkodói udvar a 18. század eleji Európában. In: Európa fejedelmi udvarai. Mányoki Ádám. Egy arcképfestő-pálya szereplői és helyszínei. Budapest, 2003. 9–27. o.

⁵ Kreutzer Andrea: Az Endterek Bécsben. In: Summa. Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére. Pázmány Irodalmi Műhely Tanulmányok sorozata. (Szerk. Hargittay Emil.) Piliscsaba, 2007. 189–193. o.

⁶ David L. Paisey: Deutsche Buchdrucker, Buchhändler und Verleger 1701–1750. Wiesbaden, 1988. (Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen 26.) 233. o.; Kreutzer, 2007. 190. o.

⁷ Ifj. Barta János: Áldozatok vagy károsultak? (Alsó-Ausztria társadalma és az 1683-as hadjárat.) és Karl Vocelka: Ausztria belső helyzete 1683-ban. Mindkettő in: Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország. (Szerk. Benda Kálmán – R. Várkonyi Ágnes.) Budapest, 1988. 33–51., 52–64. o.; Felix Czeike: Geschichte der Stadt Wien. Wien–München–Zürich–New York, 1981. 115. o.; Paul Münch: Lebensformen in der frühen Neuzeit 1500 bis 1800. Berlin, 1998. 43. o.; Karl Vocelka: Die Stadt und die Herrscher és Andreas Weigl: Frühneuzeitliche Bevölkerungswachstum In: Peter Csendes–Ferdinand Opll (Hrsg.): Wien Geschichte einer Stadt. Band 2. Die frühneuzeitliche Residenz 16. bis 18. Jahrhundert (Hrsg. von Karl Vocelka und Anita Tarninger.) Wien–Köln–Weimar, 2003. 13–46. és 109–127. o.

⁸ *Wienerisches Diarium*, 1705. 183. o. „Abbildung des höchstvedauerlichen Leichnambs, dess Allerdurchleüchtigsten Römisch. Kaisers Leopoldi I. welcher den 5ten May 1705. Umb 3. Viertel auff Vier Uhr, mit größtem Leyd-Wesen des ganzen Hauss von Oesterreich in Gott seelig entschlaffen.” *Magdalena Hawlik-van de Water*:

sen bemutatva a castrum dolorisokat és a temetési menetet.⁹ Valamint egy jelentős várostromról tettek közzé hadmérnöki rajzot. Hosszabb mellékletet viszont igen gyakran megjelentettek, mind diplomáciailag, protokólarisan fontos eseményekről, mind pedig hadi sikerekről.

A Habsburgok nemzetközi hírnevét, politikai súlyát diplomáciai események kapcsán is érzékeltették az olvasóközönség előtt, nemcsak Bécsben történt eseményeket ismertette, hanem III. Károly spanyolországi jelenlétét is bemutatva. Külön beszámolót közöltek arról, miként hagyta el ünnepélyesen Bécset 1703. szeptember 12-én III. Károly, hogy elfoglalja a spanyol trónt, s ismertették az útvonalat is, melyen Spanyolországba utazott.¹⁰ Jellemző a hírek gyorsaságának értékére, hogy órára pontosan megadják, hogy előző nap délután 5-kor befutott hírt közölnek az újságban III. Károly Spanyolországba érkezéséről, s ott királyként való köszöntéséről 1704-ben,¹¹ melyet több oldalon ismertettek, az ülésrend kis rajzaival is érzékeltetve Károly nemzetközi elismertségét.¹²

Részletes, szakszerű tudósítások jelentek meg Károly spanyolországi hadi sikereiről, I. József landaui táborából, a hadi események kapcsán a hadvezérek hírnevét éltették. Savoyai Jenő „folytatásos diariumai”¹³ s az angol Marlborough herceg jelentései is rendszeresen szerepeltek. Néhol csak néhány sornyi kivonatot közöltek az állítólagos hadi naplójukból. A magyarországi hadszíntéren harcoló császári generálisok jelentései a kisebb távolság miatt igen gyakran jelentek meg, vagy hosszabb részletek a hivatalosan vezetett hadinaplóikból. A Sygbert Heister generális nagyszombati győzelméről szóló jelentés megjelent a hetilap mellékleteként:¹⁴ 1705. január 5-i hírek alapján közlik a veszteséglistát és a császári seregek nagyszombati táborából hadinaplószerűen az eseményeket 1704. december 27. és 30. között,¹⁵ január 3-i hírek alapján, melyet aztán külön kiadványként is terjesztettek.

Der schöne Tod. Zeremonialstrukturen des Wiener Hofes bei Tod und Begräbnis zwischen 1640 und 1740. Wien-Freiburg-Basel, 1989. Címlap és 46–65. o.

⁹ *Wienerisches Diarium*, 1705. 190. o. „Relation Von Weyland Ihrer Röm. Kayserl- Majestat Leopold, Dieses Nahmens des Ersten, Blorwürdigsten Angedenckens, Höchst-Seeligsten Ableiben, Und hierauff angestellter prächtigster Leich-Begängnuss. Wienn, verlegt durch Johann Baptist Schönwetter, Universi. Buchhändlern, und zu finden im rothen Igel, 1705.”

¹⁰ *Wienerisches Diarium*, 1703. Num. 15. „Eigentliche Relation Alles dessen, Was sich bey dem Abschied Ihro Königl. Majest. In Spanien Caroli III. An dem Hiesigen Käyserl. Hoff zugetragen.”

¹¹ *Wienerisches Diarium*, 1704. Num. 65. „Heut Nachmittag umb 5. Uhr wird zu haben seyn die richtige wahre Nachricht von dem auss Engelland, und nicht auss Portugall von Ihrer Königl. Majest. Von Spaniern, Carl dem Dritten anhero abgeschickten Cabinets-Courrier. Wie auch von dem im Reich vorgegangenen Treffen.”

¹² *Wienerisches Diarium*, 1704. Num. 65. „Relation, Dessen, was sich bey der fernern Abreiss Ihrer Kön. Majest. Von Spanien auss Engelland, deren Anlandung in Portugall, und dortigen Empfang zugetragen.”

¹³ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 227. „Sonntag den 4 October... Eodem langte ein Currier von dem Kayserlichen General-Feld-Marschallen, Ihrer Hochfürstl. Durchl Prinzen Eugenio von Savoyen auss Italien dahieher an, welcher nebst verschiedenen Brieffen von des Kayserl. Hof auch hierbeygehende Continuation Diarii vom 18. Bis 23. Septemb. mitgebracht.”

¹⁴ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 148. „Relation, Der Von dem Kayserl unter Commando des Herrn General-Feld-Marschallen Grafen Sybert von Heyster, In Ungarn stehenden Corpo, Gegen die Rebblische Unter persöhnlicher Anführungen des Rakoczy, und übriger Rebblischen Haupter, gestandenen Armee, unwert Tyrnau erhaltenen Victorie.”

¹⁵ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 149. „Diarium Auss dem Kayserlichen Haupt-Quartier Tyrnau vom 27. Biss 30. Decembr. 1704.” Lista aller in dem jüngst bey Tyrnau vorgegangenen Treffen todt-blessirt- und verlohren gungenen Officiers und Soldaten.

Az érdeklődésre számot tartó vagy katonailag, politikailag jelentős eseményekről szóló beszámolókat nemcsak a hetilap mellékleteként¹⁶ tették közzé, hanem ugyanazt a hírt az élelmes kiadó, nevének gondos feltüntetésével nyomtatott hírlevélként¹⁷ is megjelenítette. Sőt az üzleti sikerre törekvő s az udvar érdekeit is szem előtt tartó Johann Baptista Schönwetter ugyanazt a hírt harmadik módon is tálalta: az 1703. október 31-i Léva melletti harcokról egy metszettel illusztrált röplapot is kiadott, mely valószínűleg a szász választófejedelem udvarában maradt fent.¹⁸

A hetilapban nagyon hangsúlyosan megjelenik I. Lipót és feleségének mély vallásossága és az egyházi elit súlya. A ceremóniákat nem részletezve, de rendszeresen megemlékeztek a császár jelenlétében tartott misékről. Különösen a jezsuiták jelenléte szembeszökő,¹⁹ nemcsak a jelentős egyházi ünnepeken a Stephansdomban tartott misék kapcsán, hanem a bécsi jezsuita egyetem életéből is rendszeresen bemutattak fontos eseményeket. A hetilap híre szerint az 1705. május 31-i pünkösdi ünnepek alkalmával a bécsi püspök által celebrált misét követően Joannes Baptista Rösing, a teológiai kar dékánja és Johann Georg Lager tartott szép latin nyelvű orációt.²⁰ A hetilap a „messzeföldön híres” egyetem jelentősebb vizsgáiról is tudósított a jelenlévők gondos felsorolásával,²¹ de a vizsgák témáit már nem említve. 1703 nyarán a Madridból érkezett hírek után arról írtak, hogy augusztus 20-án harsonák és trombiták közreműködésével hatvan filozófiai doktort avattak a bécsi egyetemen, mert a hetilap be akarta mutatni, hogy nemcsak Mars, hanem

¹⁶ *Wienerisches Diarium*, 1703. Num. 17. „Kurzer und Eigntlicher bericht, Von der In Ungarn den 31. Octobris, An. 1703. Von denen Kayserlichen gegn die Rebellen erhaltener Victorie, und der wieder eroberten Stadt und vesten Schloss Löwentz... in Wienn, zu finden bey Johann Baptista Schönwetter, Universitätsischem Buchhandlern im rothen Igel.”

¹⁷ *Apponyi Sándor*: Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. I–II. Budapest, 1900–1902. III–IV. München, 1925–1927. (a továbbiakban: App. H.) App. H. 1473. „Kurzer und eigentlicher Bericht von der Ungarn den 31. Octobris, A. 1703. „Von denen Kayserlichen gegen die Rebellen erhaltener Victorie, und der wieder eroberten Stadt und vesten Schloss Löwentz... in Wienn, zu finden bey Johann Baptista Schönwetter, Universitätsischem Buchhandlern im rothen Igel.”

¹⁸ Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek, Dresden Hist. Hung. 501, 33. „Beschreibung dess ersten und zwar glüklichen Angriff deren Teutschen wider die Rebellen in Hungarn, und der darauf er folgenden Repoussirung, sambt Eroberung Löbenz, welches ordentlich nach den Ziffern zu sehen. Wienn zu finden bey Johann Paul Sedlmayr Universitätsichen Buchhandlern, das Gewölb in der Kärnerstasse, in grossen Haasen-Hauss Anno 1703. Németségai és bécsi kutatásaim az OTKA F 46270. számú pályázata és Klebelsberg Kuno ösztöndíj segítette. Ezúton is köszönöm. A röplap részletes elemzése: *G. Etényi Nóra*: A Rákóczi-szabadságharcra vonatkozó röplapok 1703–1705-ből. In: Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. (Szerk. *Krász Lilla–Oborni Teréz.*) Megjelenés alatt.

¹⁹ *Liselotte Popelka*: ...Quasi per umbram Objicimus Jesuiten als Erfinder ephemere Strukturen. In: *Herbert Kaminer–Werner Telesko* (Hrsg.): Die Jesuiten in Wien. Zur Kunst- und Kulturgeschichte der österreichischen Ordenzprovinz der „Gesellschaft Jesu” im 17. und 18. Jahrhundert. Wien, 2003. 147–156. o.; *Galavics Géza*: Németségai barokk festők és grafikusok a 17. századi Közép-Európában. In: *Barokk művészet Közép-Európában. Utak és találkozások*. Budapesti Történeti Múzeum 1993. június 11 – október 10. Kiállítási katalógus. (Rendezte: *Galavics Géza.*) Budapest, 2003. 22–43. o.; *Knapp Éva – Tüskés Gábor*: A „magas” művészet-től a „populáris” művészet felé: a transzformációs folyamatok az emblematikában. In: *Uők*: Populáris grafika a 17–18. században. Budapest, 2004. 13–50. o.

²⁰ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 191., uo. 1705. Num. 204.

²¹ *Galavics Géza*: Magyar diákok 17. századi tézislappjai Közép-Európában. *Művészettörténeti Értesítő*, LIII (2004). 1–4. sz. 53–80. o.; *Uő*: Esterházy László tézislappja (1680) – egy főúri család múlt és jövőképe. In: *Détschy Mihály nyolcvanadik születésnapjára*. Tanulmányok. *Művészettörténet–Műemlékvédelem XI. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal*. Budapest, 2002. 280–281. o.

Pallas is fontos szerepet játszik az udvarban.²² 1707. május 19-én tartották a bécsi egyetemi nyilvános vizsgát, melyen Esterházy Imre is jelen volt.²³ Kitérnek arra is 1703. december 6-án, hogy kiket választottak meg a fontosabb posztokra a jezsuita egyetemen. Az egyetem és a kiadó közötti szoros kapcsolathoz az is hozzájárult, hogy a bécsi kiadványokkal és újságokkal kapcsolatos utólagos cenzúra a bécsi jezsuita egyetemen működött. A „híres császári historikus”, Johannes Baptista Comazzi is szerepel az újság hasábjain.²⁴ 1703-ban kiemelt hír az is, mikor szeptember 2-án Te Deum Laudamus volt Budán a vár felszabadításának évfordulóján,²⁵ 1705. szeptember 13-án pedig a Stephansdombon hálaladó misét tartottak Bécs 1683. évi török ostromának az emlékére.

A külpolitikai hírek összetett képet mutatnak. Míg a XVII. század végi pamfletekben nagyon erős a XIV. Lajos ellenes propaganda, addig e bécsi hetilapban a francia udvarból és XIV. Lajosról viszonylag kevés politikai hírt tettek közzé,²⁶ azt is főként Svájc és Ulmon keresztül érkezett levelek alapján. Alapvetően a hadszínterekről származó értesülések jelentek meg. A francia követek tevékenységét, például D’Heron vagy a lisszaboni francia követ mozgását azonban figyelemmel kísérték. 1703-as belgrádi hírek szerint sok francia pénz tűnt fel Konstantinápolyban a francia diplomácia aktivizálódásának köszönhetően.²⁷ A bajor választófejedelemről, II. Miksa Emanuelról – különösen a höchstättbleiheimi veresége után – politikai értesítéseket is közzétettek. Német területekről a politikai, katonai hatalomként egyre jelentősebb Berlinből, a kényes helyzetben lévő Kölnből s a regensburgi birodalmi gyűlésről érkező hírek domináltak. Az itáliai hadi hírek között, melyek elsősorban Velencéből, Milánóból, Genovából és leginkább Torinóból érkeztek, a pápai udvar politikája is megjelenik. A lengyel és svéd erőviszonyok változását is szisztematikusan figyelték a hetilap híradásai szerint. A külpolitikai hírek közül a Londonból és Hágából érkező információk a meghatározók. A szövetségesek udvarából is alapvetően hadi híreket, katonai jelentéseket tett közzé. Londonból a tengeren és a szárazföldön elért sikereket sorolják fel Nyugat-Indiától Gibaltárig. Malborough (John Churchill) hercegtől, az angol csapatok főparancsnokától a hadszíntérről is érkeztek közvetlen információk. Bár viszonylag kevés az angol udvar ceremóniáiról érkező beszámoló, Anglia világpolitikai súlya tükröződik a bécsi hetilap hasábjain is. A magyarországi angol béketárgyalásokról, békeközvetítési kísérletekről megírják a bécsi hetilapban a tárgyalások tényét, de az érvrendszerét, az angol politikai gondolkodásmódot, az angol diplomaták érveit nem érvényesítik.

A hetilap hírei azt tükrözik, hogy a bécsi udvarban nagyon tartanak attól, hogy a Porta beavatkozik az európai hatalmi átrendeződésbe, így gyakran külön számban is közzéteszik

²² *Wienerisches Diarium*, 1703. Num. 5.

²³ Uo. 1707. Num. 396.

²⁴ Uo. 1705. Num. 218.

²⁵ Uo. 1703. Num. 10.

²⁶ A XVII. század végi német pamfletekben nagyon hangsúlyos XIV. Lajos személyes megjelenítése: *Franz Bosbach*: *Monarchia Universalis. Ein politischer Leitbegriff der Frühen Neuzeit*. Göttingen, 1998.; *Uő*: *Der französischen Erbfeind. Zu einem deutschen Feindbild im Zeitalter Ludwigs XIV.* In: *Feindbilder. Die Darstellung des Gegners in der politischen Publizistik des Mittelalters und der Neuzeit.* (Hrsg. *Franz Bosbach*.) Köln–Wien–Wien, 1992. 11–139. o.; *Jean Schillinger*: *Der Tyrann Ludwig XIV. in den deutschen Flugschriften des 17. Jahrhunderts.* In: *Die Affekte und ihre Repräsentation in der deutschen Literatur der Frühen Neuzeit.* (Hrsg. *Jean Daniel Krebs*.) Bern, 1996. 231–246. o.

²⁷ *Wienerisches Diarium*, 1703. Num. 5., Num. 6.

a konstantinápolyi változásokról érkező híreket. A portai hírekbe beleszövik, hogy a franciák szeretnék a Porta beavatkozását, s attól tartanak, hogy Rákóczit is török hadak segítik.²⁸

A rendszeres hírekkel megjelenő hetilap lehetőséget ad annak feltérképezésére, hogy miként változik a császári udvar nyilvánosság politikája a Rákóczi-szabadságharc kapcsán. Kezdetben a Német-római Birodalom hetilapjai reagáltak részletesebben az eseményekre. A híres nürnbergi *Friedens- und Fried Kurier* című hetilap már napra készen tudósított II. Rákóczi Ferenc bécsújhelyi szökéséről.²⁹ A Német-római Birodalomban a XVII. század végén működő mintegy ötven különféle hetilapban színvonalas információk mellett államelméleti érveket is hangoztattak, sokszor politikai elemzéseket is megjelentettek.³⁰ A német olvasóközöniséget elérő francia befolyás ellen a bécsi udvarnak is egyre színvonalasabb, hatékonyabb propagandával kellett fellépnie a XVII. század közepétől. I. Lipót császár udvarában látványos váltáson ment át a politikai propaganda, különösen a visszafoglaló háborútól kezdve egyre tudatosabb a császári politika jelenléte a Német-római Birodalom nyilvánossága előtt.³¹ A Rákóczi-szabadságharc eseményeit, amíg lehetett, az udvar próbálta lokális és katonai problémaként kezelni, élesen elutasítva a történeti jogi, nemzetközi jogi és államelméleti érveket.³² A császári udvarból hivatalosan kezdetben csak kisebb jelentőségű összecsapásokról tudósítottak a magyarországi hadszíntérről. Bár már a *Wienerisches Diarium* második számában beszámolnak arról, hogy II. Rákóczi Ferenc szabadságot hirdetve Tokaj környéként táborozik,³³ érdemben csak az 1703. decemberi hírekben foglalkoztak hadi eseményekkel Pálffy János jelenté-

²⁸ *Wienerisches Diarium*, 1703. Num. 6.

²⁹ *Kreutzer Andrea*: Rákóczi fogsága és szökése a nürnbergi „Friedens- und Kriegs-Courier” híreiben. In: A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára. (Szerk. *Tamás Edit.*) I. Sárospatak, 2003. 85–108. o.

³⁰ *Johannes Weber*: Deutsche Presse im Zeitalter des Barock. Zur Vorgeschichte öffentlichen politischen Rasonnemenst. In: Öffentlichkeit im 18. Jahrhundert. (Hrsg. von *Hans-Wolf Jäger.*) Sonderdruck 141.; *Peter Ukena*: Tagesschriftum und Öffentlichkeit im 16. und 17. Jahrhundert in Deutschland. In: Presse und Geschichte Beiträge zur Historischen Kommunikationsforschung. München, 1977. 35–53. o.; *Johannes Weber*: Götter-Both Mercurius. Die Urgeschichte der politischen Zeitschrift in Deutschland. Bremen, 1994.; *Andreas Gestrich*: Absolutismus und Öffentlichkeit. Politische Kommunikation und Deutschland zu Beginn des 18. Jahrhunderts, Göttingen, 1994.

³¹ *Galavics Géza*: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Budapest, 1986. 116–119. o.; *Markus Baumanns*: Das publizistische Werk des kaiserlichen Diplomaten Franz Paul Freiherr von Lisola (1613–1674). Ein Beitrag zum Verhältnis von absolutistischem Staat, Öffentlichkeit und Mächtepolitik in der frühen Neuzeit. Berlin, 1994. (Historische Forschungen, 53.); *Jutta Schumann*: Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I. Institut für Europäische Kulturgeschichte der Universität Augsburg. Colloquia Augustana. Band 17. (Hrsg. *Johannes Burkhardt* und *Theo Stammen.*) Berlin, 2003. 78–79., 323. o.; *Martin Wrede*: Das Reich und seine Feinde. Politische Feindbilder in der Reichspatriotischen Publizistik zwischen westfälischem Frieden und siebenjährigem Krieg. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz. Abteilung für Universalgeschichte Band 196. Mainz, 2004.

³² *Pukánszky Béla*: Rákóczi a német irodalomban. In: Rákóczi emlékkönyv halálának kétszáz éves fordulójára. (Szerk. *Lukinich Imre.*) Budapest, 1935. 161. o.; *Hannelore Lehmann*: A magyar szabadságharc a XVIII. század első felének német közvéleményben. In: Európa és a Rákóczi-szabadságharc. (Szerk. *Benda Kálmán.*) Budapest, 1980. 91–93. o.; *G. Etényi Nóra*: Közzétett sikerek, eltikolt kudarcok, politikai propaganda a XVII. század végén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 116 (2003). 3–4. sz. 688–689. o.

³³ *Wienerisches Diarium*. 1703. Num. 2. „Wie verlautet, seynd 2. Käyserl. In O. O. stehenden Regimenten beordert, ihren March Schleinig gegen Hungarn herabzunehmen, umb denen Rebellen, nebst den allda schon befindliche Völkern resistiren zu helfen und die Feinde zu dämpssen, welche sich immer verstärcken, weiter umb sich greiffen zimlich zulauff haben, weilen der Ragozi ihnen alle Freyheit verspricht, Kalo haben sich schon emportiret, allwo die meiste Mousqueters zu ihnen gangen, die Leutenant aber noch Tokay convoyter worden.”

sei alapján. Az 1704-es év egyik legelső híre Pálffy János Csáktornya környéki győzelméről számolt be. Az 1704. januárjától horvát bán, 1704 májusától lovassági tábornok³⁴ Pálffy János részletes jelentései rendszeresen szerepeltek magyarországi események kapcsán.³⁵ Katonai sikerei mellett ebben szerepet játszhattak jó udvari kapcsolatai is. A császári udvarral lojális magyar politikai elit jelen van a bécsi újságban. A *Wienerisches Diarium* az 1704. június 24-i, szerdai számában közli a magyar királyi tanács, a magyar udvari kancellária és udvari tanácsosok előtt Mednyánszky báró által felolvasott hűségsküt aláírt főnemeseik teljes névsorát.³⁶ Közzéteszik Lipót amnesztia pátensét is.

1704-ben a külön hírekben megszorodnak a magyarországi hadi eseményekkel foglalkozó beszámolók, a császári seregek győzelmeit hirdetve. A hetilap híreiben többször bemutatják Esterházy Pál nádor szerepét, már nem katonai, hanem politikai megoldásokat keresve.³⁷ Esterházy Pál nádor pátensei is rendszeresen megjelentek a *Wienerisches Diarium*-ban latin és német nyelven.³⁸ Lipót halála után részletesen bemutatják I. József udvarának legfontosabb embereit, érzékeltetve a szemléleti váltást is a két uralkodó között. A *Wienerisches Diarium* a Rákóczi-szabadságharcot alapvetően katonai problémaként látja. A bécsi hetilap 1705. október 2-i hírekben igen röviden számolt be a szécsényi országgyűlésről, a jelenlévőket felsorolva.³⁹ Politikai hírek a béketárgyalások kapcsán jelennek meg a császári oldal közvetítőinek szerepét hangsúlyozva, de a másik oldal érveit nem mutatják be. A hetilap 1705 októberében számolt be először részletesebben az angol és holland békeközvetítési tárgyalásokról, majd az 1706-os nagyszombati béketárgyalásokról.

Az 1707. év hírei összetett képet mutatnak. A politikai háttérismerettel, jogi műveltséggel rendelkező, különösen az udvarban otthonosan mozgó „beavatott” olvasók érdemi információkat, összefüggéseket olvashattak ki a külpolitikai értesülésekből. 1707. január eleji hírekben utalnak arra, hogy úgy tudják, eredménytelenül tér vissza Rákóczi küldötte a Portáról, s már Temesvárra érkezett,⁴⁰ s ezzel párhuzamosan még inkább hangsúlyos a császári követség útjának bemutatása. Az 1707 januárjában lezajlott ünnepélyes fogadásról, amit a haditanács különleges követének a tiszteletére tartottak Belgrádnál, a törökök Konstantinápoly felé vonulása során részletesen utaltak.⁴¹

³⁴ *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. (Sajtó alá rendezte, kiégszítette és az előszót írta *Mészáros Kálmán*.) Budapest, 2005. 323. o.; *Málnási Ödön*: Erdödi gróf Pálffy János nádor. Eger, 1929.

³⁵ „Kurzer und warhaffter Bericht, Von der gegen die Rebellen auff der Insul Czakathurn Jüngst glücklich erhaltenen Victorie, Unter Anführung Ihrer Excellenz Herrn Grafen Johannis Palffi, Banni Croatiae Anno 1704.” *Wienerischhes Diarium*, 1704. Num. 65. melléklete.

³⁶ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 198. Kollonich Lipót esztergomi érsek, Esterházy Pál herceg nádor, Erdödy György országbíró, Pálffy Miklós, majd Esterházy Mihály, Batthyány Ferenc, Kéry János, Csáky Imre, végül pedig a tanácsosokat felsorolva: Koháry István, Illésházy Miklós, Kolonits Ádám, Csáky Zsigmond, Nádasdy Ferenc, Erdödy Sándor, Kéry Ferenc, Draskovich János, Esterházy Ferenc, Batthyány Zsigmond, Kolonitsch Zsigmond, Zich Péter, Széchényi György, Andreas Skarbala, Palugyay Gábor.

³⁷ *Iványi Emma*: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713). Budapest, 1991. 232–242. o.

³⁸ 1704. március 29. Bécs. *Wienerisches Diarium*, 1704. Num 71. „Des Heil. Röm. Reichs Fürsten, Palatini in Hungarn, an alle Gespanschaften daselbst abgelassenes Ermahnungs-Schreiben.”

³⁹ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 226.

⁴⁰ Uo. 1707. Num. 358.

⁴¹ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 368. „Bericht Von dem Zu Sophia und Griechisch Weissenburg, beschehenen prächtigen Empfang des Kays. Hof-Kriegsrath und extra-ordinari Abgesandten an den Ottomannische pforten, (Titl) Herrn Ignatz Christoph, Edlen.”

Johann Karl Tige erdélyi császári főparancsnok 1707. február 9-i kolozsvári győzelméről külön hírt tettek közzé, február 1-jétől hadinaplószerűen közölve az eseményeket.⁴² Írnak arról is, hogy Rákóczi beiktatták erdélyi fejedelemnek. A 398. számban, a május 25-i és 27-i hírek végén teszik közzé a császári ellenpátenst, mely a fejedelmi tanácsnak Rozsnyón 1707. február 2-án az ónodi országgyűlést meghirdető határozatára válaszul a megjelenést tiltja. A császár nevében a magyar kancellária által kiállított pátenst Illésházy Miklós gróf és Hunyady László aláírásával közzölték.⁴³ Rövid hírként utalnak arra is, hogy kémjelentések szerint a Lemberg környéki lengyel nemesség a cárral tárgyal, de arról nem adnak hírt, hogy Rákóczi is élénkülnek az orosz kapcsolatai, s I. Péter a lengyel trónviszály megoldásában is szeretné felléptetni őt. A következő számban pedig a jezsuiták 1707. május 8-án kibocsátott tiltakozását teszik közzé, amiért a magyar királyság területéről kiüzte őket Rákóczi, ha nem esküdnék fel a konföderációra, pedig amint a tiltakozás hangsúlyozza, meghatározó szerepet játszottak az ifjúság nevelésében s a betegápolásban.⁴⁴

Május végén a korábbiaknál sokkal részletesebb körképet kaphatunk a magyarországi katonai helyzetről. Székesfehérvárról, Szigetvárról és Szatmárból is rövid beszámolókat jelentetnek meg a hadi helyzetről, de nincsenek politikai vonatkozások. Részben a közvetlen információk hiánya miatt, részben pedig azért, mert – úgy tűnik – az udvar szívesen elhallgatná a politikailag kényes eseményeket. Június 2-án tették közzé a hírt, hogy Rákóczi és Bercsényi Ónod mellett gyűlést szerveztek. Guido Starhemberg császári tábornagtól, a magyarországi csapatok főparancsnokától érkezett május 31-én jelentés arról, hogy miként tartja megfigyelés alatt a Nagyszombat környéki területeket. Pozsony környékéről és Trencsényből pedig egy május 25-i levél tartalmaz arról híreket, hogy miként védik sáncaikat Nyitra és Érsekújvár környékén,⁴⁵ s kémeik segítségével Guido Starhemberg gróf próbálja az ónodi gyűlést is megfigyelni.

Május 17-i londoni hírek alapján közlik, hogy az angol és a skót királyság egyesült, s nagy örömmünepségeket tartottak.⁴⁶ A bécsi hetilapban 1707 júniusában Norwich hercegének az angol királynő számára írt jókívánságait közlik, amelyet Anglia és Skócia 1707. április 29-én kinyilvánított egyesülésének alkalmára küldött.⁴⁷

⁴² *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 376. „Relation Von der Unter dem Commando Des Kayserlichen Obristen, Herrn Baron von Tige, Glücklich unternommenen Entsetzung Der Vestung Clausenburg In Siebenbürgen, Und des darauff bey Rocsard mit seiner bey sich gehalten Mannschafft, so ohngefähr in 3000. Mann bestanden, den 9. Februari 1707. Über 15000. Rebellen, deren biss 2000 getödtet worden. Tapfferbefochten Sieg. Wienn, zu finden im rothen Ygel.”

⁴³ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 398. „Kaysersliches Abmahnungs-Patent, An alle Noch getreue Ungarn Umb Denen von denen Rebellischen Anführern widerrechtlich aussgesprengten Patenten ... Wien, zu finden im rothen Ygel, Anno 1707.” Röpl. 1152. „Josephus dei gratia electus romanorum imperator semper augustus....”

⁴⁴ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 399. „Protetirung Der Gesellschaft Jesu, Belangend derselben Verweisung auss dem Königreich Hungarn, vor dem Granerischen Erz-Capitel, den 8. May 1707. Eingewendet.”

⁴⁵ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 400.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo. Num. 410. „Glück-Wunschung, Welche bey Ihrer Majestät, der Königin von Gross-Britanien, die Geistlichkeit von Norwich, wegen geschlossener Vereinigung deren beeden Königreichen, Engell- und Schottland, abgeiegt.” Vö. *Kovács Zoltán*: Közeledés vagy elkülönülés? Az angol külpolitika és Európa, 1689–1789. In: Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről (Szerk. *Frank Tibor*.) Budapest, 2004. 89–106. o.; *Kovács Zoltán*: „Vérszopó zsoldosok” vagy szükséges szövetségesek? Adalékok a brit kontinentális szubvenciók történetéhez, 1715–89. In: Emlékkönyv Gunst Péter 70. születésnapjára. (Szerk.

Az I. József császár nevében május 12-én kiadott, az ónodi országgyűlés érvénytelenségét hangsúlyozó pátens is megjelenik a *Wienerisches Diarium*ban.⁴⁸ A következő számban viszont a nyári pihenő rezidencián, a Favoritta kastélyban 1707. június 6-án tartott látványos lovas felvonulás szereplőit sorolják fel,⁴⁹ majd június 12-én a császárvárosban lezajlott pünkösdi ünnepségekről számolnak be részletesen. Anglia katonai győzelmeit Marlborough herceg hadinaplója alapján mutatták be az 1707. június 1-jei számban.⁵⁰

A trónfosztás kapcsán az ellenpátens jelent meg, amely amnesztiát hirdet. Sokat írnak ekkor a királyhű Magyarországról, s attól tartanak, hogy Erdélybe visszatérnek a törökök. Majd a hetilapban az 1707. június 8-i Esztergom környéki csatáról adtak részletes beszámolót.⁵¹ Az 1707. június 18–21-i bécsi hírekben számolnak be az ónodi országgyűlésről egy Magyarországról érkezett június 16-i levél alapján. Utalnak arra a 23 pontra, melyet válaszul kinyomtattak,⁵² hogy miért nem volt eredményes a nagyszombati béketárgyalás. A hetilap szerint a Rákóczi-párti magyar rendek most még tovább mentek a császári udvarral való szakításban a magyar királyság szabadságára hivatkozva. A bécsi hetilap arról tudósít, hogy Okolocsányi fia, valamint Andransky kapitány⁵³ fellépése azt tükrözi, hogy Felső- és Alsó-Magyarország nemessége között ellentét van, s ezt kihasználva akarták Okolicsányiék a nemességet újra a császár mellé állítani.⁵⁴ A következő számban arról tájékoztattak, hogy június 23-án Rákóczi „rebellisei” Győr elővárosát dúlták fel. A hetilapban magyarázat jelent meg arról, hogy a császárnak adót kell emelnie a háborús idők miatt, erről jelent meg egy pátens.⁵⁵ A bécsi hetilapban III. Károly spanyol király barcelonai napjait is részletesen bemutatták május 18 és június 4 között.⁵⁶

1707 júniusában és júliusában megszaporodnak a császári udvar ceremóniáiról szóló hírek mind a prédikációkról, mind pedig az egyetemi nyilvános előadóteremben tartott ünnepélyes vizsgákról. A bécsi hetilap nyári tudósításai – bár közvetlen nem utalnak rá – azt a képet vetítik az olvasóközönség elé, hogy a magyarországi politikai események, az Ónodon kimondott trónfosztás nem rendítik meg I. József hatalmát. Nem sorolnak fel

Ifj. Bartha János és Pallai László.) Debrecen, 2004. 109–130. o. Köszönöm Vajnági Mártának, hogy a tanulmányra felhívta a figyelmemet.

⁴⁸ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 400. „Kayslerliches Ermahnungs-Petent, An alle Noch getreue Ungarn Umb Ferners in ihrer bissherigen Treu und Pflicht beständig zu verbleiben...”

⁴⁹ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 401. „Beschreibung des herrlichen Turniers, Welches allhier in der Kayserl. Favoritta, den 6. Junii 1707. Gehalten worden.”

⁵⁰ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 403. „Diarium Von der Unterm Commando des Fürsten und Herzogen Von Marlboroug, Des Gen. Feld-Marschallen, Grafen von Nassau und Hrn. Von Oberkirchen, stehenden Alliirten Armee in Niederland, unweit Löven. Von dem 27. May, biss 1. Junii. 1707.”

⁵¹ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 404. „Bericht von der glücklichen Eroberung des vesten Rebellis. Schanz Carabar in Ungarn, so beschehen den 8. Junii, 1707 unter Anführung des Kaiserl Herrm Commendanten zu Gran und Obristen, Freyherrn von Bruckenthal.”

⁵² Vö. Röpl. 1146. Raisonables Bedencken über die Hungarischen Tractaten und deren Haupt-Puncten warum Dieselben biss dato noch schwüurig und unbeständig, auch aus erheblichen Ursachen so bald und leicht nicht zum Schluss und Richtigkeit zu bringen seyn. Cölln, 1706.

⁵³ Rakovszky Menyhért neve helyett szerepel.

⁵⁴ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 405.

⁵⁵ Uo. 1707. Num. 406.

⁵⁶ Uo. 1707. Num. 407. „Continuatio Diarii Ihrer Königl. Spanischen Majsetät, Carl des Dritten. Aus Barcellona, vom 18. May, biss 4 Junii, 1707.”

jogi és államelméleti érveket a trónfosztással szemben, hanem a Habsburg uralkodóház, különösen I. József hatalmi reprezentációja jelenik meg sokoldalúbban, mint azt megelőzően. Bár I. József vallásossága más, mint apjáé, I. Lipóté, anyja, az özvegy Eleonóra császárné tudatosan él az egyházi ünnepélyek s a Szent Mihály, a Szent Péter, a Szent Ágoston, a Schottenkirche, a minoriták és a jezsuiták templomába tett látogatásainak nyilvánosságában rejlő lehetőségekkel.⁵⁷ A *Wienerisches Diarium*ban körültekintő beszámolót olvashatunk arról, hogy az özvegy császárné a benedekrendiek kezében lévő Schottenkircheben vett részt egy ünnepségen udvarhölgyeivel együtt június 27-én, hétfőn délelőtt. Az újság részletesen bemutatja a Habsburgok tiszteletére emelt szép oltárt, mely Salamon király és Sába királynéjának találkozását eleveníti fel. Salamon az igazságos és istenfélő uralkodót testesíti meg, 12 oroslános trónusa pedig az uralkodói hatalom jelképe a szakrális értelmezés mellett; Sába királynőjének látogatása pedig azt jeleníti meg, hogy más országokból is hódolnak Salamon bölcsessége előtt.⁵⁸ Az újságban nincs kommentár, csak az oltár leírása. Szintén kettős az értelmezési lehetősége a következő újsághírnek. A bécsi hetilapban leírják, hogy június 27-én a bécsi egyetemen a magyar nemzet védőszentjének, Szent László királynak az ünnepén a Stephansdomban Kollonich érsek vezetésével⁵⁹ ünnepséget tartottak, amelyen a horvát diákok nevében Mattachich Péter tartott szép, latin nyelvű orációt.⁶⁰ A bécsi hetilap következő számában tértek vissza az ónodi véres drámára. Röviden, de igen lényeges információkat közöltek arról, hogy Esterházy József mintegy ezer főnyi német és rác katonaságot vezényelve a Vág melletti táborában elfogott néhány közkatonát, hadnagyot és egy lovaskapitányt, akik azt vallották, hogy Bercsényi kapta elő a kardját, s sebesítette meg Okolicsányi Kristótot.⁶¹

Az ónodi országgyűlésről⁶² már sokkal részletesebben számoltak be, mint a II. Rákóczi Ferenc által 1705-ben összehívott szécsényi országgyűlésről. Összességében azonban két tendencia figyelhető meg. Úgy tűnik, hogy nem érkeznek közvetlen információk az országgyűlésről, nincsenek konkrét értesülések. Másrészt inkább az jellemző, hogy szeretnék a II. Rákóczi Ferenc által összehívott országgyűlések politikai jelentőségét csök-

⁵⁷ *Vocelka* 2004. 58–59. o.; *Stefan Samerski*: Hausheilige statt Staatspatrone. Der Misslungene Absolutismus in Österreichs Heiligenhimmel. In: *Die Habsburgmonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas.* (Hrsg. von *Petr Mat' a* und *Thomas Winkelbauer.*) Stuttgart, 2006. 251–278. o.; *Friedrich Polleross*: Renaissance und Barock. In: *Wien. Geschichte einer Stadt...* 462–488. o.

⁵⁸ *A keresztény művészet lexikona.* (Szerk. *Jutta Seibert.*) Budapest, 1994. 274–275. o.; *Vayer Lajos*: *A Psychomachia és a Legenda Aurea.* Piero della Francesca arezzói freskóciklusának ikonológiai problémái. *Új Művészet.* Tanulmányok 3. Budapest, é. n.

⁵⁹ Kollonich Lipót esztergomi érsek, bíboros 1707. január 20-án hunyt el, a személyére tett utalás az előkészületekre vonatkozhat.

⁶⁰ A Szent László napján a Stephansdomban magyar diákok által tartott ünnepi beszédek jelentőségéről: *R. Várkonyi Ágnes*: A „Királyi Cédrus”. Zrínyi Miklós beszéde Szent Lászlóról. Megjelenés alatt. Köszönöm, hogy a tanulmányt kéziratban olvashattam.

⁶¹ *Wienerisches Diarium*, 1707. Num. 407. „welche aussgesagt auch unter andern bestättiget: Dass in der Versamblunge zu Onoth und sich dabey ereigneten Auffstoss der Berezeni den ersten Säbel-Streich auff den Christophn Ockolizani, einen Sohn des Paul Ockolizani geführt, darauff gedachter Christoph in Stücken wäre zerhallet und 3. Tag also öffentlich ligen gelassen, auch den Tag darauff die Vice-Gspänn von Arva und Taraoz enthauptet, der Paul Okolizani samt 19. Edelleuthen in die Eysen geschlagen worden.”

⁶² *Áldásy Antal*: Az 1707. évi ónodi országgyűlés története. I., II., III., IV., és V. közlemény. *Századok*, 1895. 546–563., 619–647., 710–745., 845–855., 922–949. o.; *Thaly Kálmán*: Az ónodi országgyűlés történetéhez. *Századok*, 1896. 1–22. és 97–113.

kenteni, s így inkább elhallgatják, amennyire csak lehet. Nem írnak például arról sem, hogy milyen lassan érkeznek a követek az ónodi országgyűlésre, amit éppen emiatt csak késéssel nyit meg II. Rákóczi Ferenc. A kedvezőtlen, csapadékos és nagy áradással együttjáró időjárás viszonyokról azonban közöltek híreket. A *Wienerisches Diarium*ban alapvetően nem a turóci követek véleményeként mutatják be a tiltakozást az elszalasztott békekötési lehetőség s a növekvő terhek miatt, hanem sokkal inkább Okolicsányi Krisztof, még inkább apjának a császári békebiztosként tevékenykedő Okolicsányi Pálnak a szerepe rajzolódik ki, miszerint nyomást akartak volna gyakorolni azzal, hogy januári kiáltványukat a *Wienerisches Diarium*ban közzétették.⁶³

A bécsi hetilap elfogultsága alapvetően nem abban áll, hogy milyen leírásokkal mutatja be a magyarországi eseményeket,⁶⁴ hanem abban ahogyan Bécsközpontúan, egyoldalúan akarja láttatni a politikai folyamatokat. A *Wienerisches Diarium* legfontosabb magyar szereplői Pálffy János horvát bán és Esterházy Pál nádor. A katonailag jelentős szerepet játszó Pálffy János személyes beszámolói nagy hangsúlyt kapnak a bécsi hetilapban, de Esterházy Pál politikai akcióinak is nagyobb a nyilvánosságuk a korban, mint utólag a hatások alapján értékeli azokat történettudomány.

The Boston News-Letter

Tanulságos kontrasztot figyelhetünk meg, ha összevetjük a *Wienerisches Diarium* és a *The Boston News-Letter*, az első amerikai hetilap⁶⁵ által az ónodi országgyűlésről közvetített képet. A korban még viszontagságos útviszonyok és a jelentős, több hónapos időbeli eltolódás ellenére az első amerikai hetilap lényeglátó, az országgyűlés politikai jelentőségét is tükröző képet ad 1707-ből. Az 1704 áprilisától 70 évig folyamatosan megjelenő amerikai hetilap első számától fogva részletesen tudósított a spanyol örökösödési háborúról, melyen belül az európai hatalmi átrendeződés részeként a Rákóczi-szabadságharc eseményeit is kiemelten kezelte. A bostoni hetilap rendszeres híradásai is érzékeltetik, hogy a kontinensek között erősödnek a politikai, gazdasági, társadalmi kapcsolatok. Az amerikai hetilap szemléletmódja az angol politika, diplomácia törekvéseit mutatja, alapvetően a Londonban kiadott angol újságok híreit tükrözve,⁶⁶ de az angol

⁶³ Miroslav Kamencky túrocszentmártoni konferencián elhangzott előadásának eredményére Mészáros Kálmán hívta fel a figyelmemet, ezúton is köszönöm.

⁶⁴ *Thaly Kálmán*: Kurucz hírlapok Berlinben. *Magyar Könyvszemle*, 1883. 229–245. o.; *Marczali Henrik*: Regesták a külföldi levéltárakból. II. Rákóczi Ferenc kora. I. Porosz alkudozások és jelentések. *Történelmi Tár*, 1882. 148–176. o.

⁶⁵ A hetilap másolatai a Washingtoni Kongresszusi Könyvtárból Dr. Bakó Elemér hagyatékaként kerültek az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatvány Tárába. A még feldolgozatlan K-40-es számot viselő anyagra W. Salgó Ágnes hívta fel a figyelmemet, s bocsátotta rendelkezésemre, szíves segítségét ezúton is köszönöm. Bakó Elemér a *The Boston News* jelentőségéről a Rákóczi-szabadságharcra vonatkozóan előadást tartott 1985. április 26-án Washington Rayburn House Office Building nagytermében. Az előadás angolul és magyarul is megjelent. *Bakó Elemér*: Rákóczi and America. In: Emlékkönyv az Amerikai Magyar Szövetség 80. évfordulójára. (Szerk. *Uő.*) Washington, D. C. 1988. 324–327. o.; *Uő.*: Rákóczi és Amerika. In: Magyarok az Amerikai Egyesült Államokban. Öt évszázad válogatott történetei (1583–1998) Budapest, 1998. 20–24. o.

⁶⁶ *Köpeczi Béla*: Az angol hírsajtó a Rákóczi-szabadságharcról. *Magyar Könyvszemle*, 112 (1996). 2. sz. 161–174. o.; *Uő.*: A 18. századi Anglia magyarságképe. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója tiszteletére. (Szerk. *Tusor Péter.*) Budapest, 1998. 442–450. o. A bostoni újságot 1707-ben J. Allen

belpolitikai konfliktusokat háttérben tartja, s elsősorban a világpolitikai változásokat kíséri figyelemmel. Az európai hadi és politikai helyzet hatalmas híráradata szükségessé teszi, hogy csak rövid, összegzett híreket közöljenek, a katonai változások mellett a diplomáciai, politikai eseményeket is bemutatva. A bostoni hetilap rendszeresen tudósított az egyes országok országgyűléseiről. Számon tartotta a lengyel királyság, a frissen alakult porosz királyság országgyűléseit, de a svájci kantonok generális gyűléseit is. Az ónodi országgyűlésről is több hírt közöltek.

Az angol külpolitika a korban az európai hatalmi egyensúly szempontjából a közép-európai térségben lényegesnek tartotta az Erdélyi Fejedelemség súlyát, s ennek az elképzelésének a Habsburg Birodalom szövetségeseiként megpróbált érvényt szerezni a XVII. század végétől kezdve.⁶⁷ II. Rákóczi Ferenc tudatosan épített erre a közös érdekrendszerre külpolitikájában az angol–holland békeközvetítés sürgetésekor, a nemzetközi garanciák követelésekor, s az erdélyi fejedelmi cím hangsúlyos reprezentálásakor.⁶⁸ Az angol diplomáciai elképzelések, az európai hatalmi egyensúly kialakításának szükségessége az angol hetilapokban és a Német-római Birodalom területén közzétett színvonalas politikai traktátusokban, pamfletekben is megjelentek.⁶⁹

A hírek sűrítéséből, de alapvetően az angol diplomáciai gondolkodásmódjából adódik, hogy a magyarországi és erdélyi politikai változások nagyon erőteljes egymásrahatást mutatnak a bostoni hetilap hasábjain. A bostoni hetilapban az 1705-ös szécsényi országgyűlést bemutató híradások kapcsán is hangsúlyos Rákóczi erdélyi fejedelmi címe, a hetilapban érzékeltetik, hogy milyen jelentős lenne az Erdélyi Fejedelemség tényleges katonai kézbe vétele.⁷⁰ Az 1707-es ónodi országgyűlés hírei előtt az Erdélyi Fejedelemség 1707 tavaszán tartott országgyűlése kap nagy figyelmet a bostoni újságban, az hogy Rákóczi be tudott vonulni Erdélybe, s ténylegesen beiktatták a fejedelmi székbe.

nyomtatta a Pudding úton, a postahivatal mellett, ahol árulták is. Az időbeli eltolódásnál figyelembe kell venni az angol időszámítás, évkezdés sajátosságait is.

⁶⁷ *Köpeczi Béla*: A Rákóczi-szabadságharc és Európa. (Szerk. és vál. Köpeczi Béla.) Budapest, 1970. 18–99. o.; *Bárczy István*: A Rákóczi-szabadságharc angol-holland diplomáciája. In: Rákóczi-tanulmányok. 1980. 269., 271. o.; *R. Várkonyi Ágnes*: Anna királynő levélváltása Rákóczival és az európai hatalmi egyensúly esélyei. In: A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. (Szerk. *Glatz Ferenc*.) Budapest, 1993. 149–161. o.; *R. Várkonyi Ágnes*: Bethlen Miklós és II. Rákóczi Ferenc angol és holland kapcsolataihoz. In: Ráday Gyűjtemény Évkönyve. IX. Budapest, 1999. 3–17. o.; *Benda Kálmán*: Rákóczi és az európai hatalmak. In: Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Budapest, 1980. 25–34. o.; *Linda és Marsha Frey*: II. Rákóczi Ferenc és a tengeri hatalmak. *Történelmi Szemle*, 1981. 4. sz. 663–674.

⁶⁸ *R. Várkonyi Ágnes*: Magyar politika és a nemzetközi hatalmi egyensúly 1648–1718. In: *Europica varietas – Hungarica varietas. Tanulmányok*. Budapest, 1994. 199–218. o.; *Uő*: II. Rákóczi Ferenc államáról. In: *Az államiság megőrzése*. 2002. 229–282. o.; *R. Várkonyi Ágnes*: A király és a fejedelem. II. Rákóczi Ferenc, I. József és az európai hatalmi egyensúly 1676–1711. In: *Jubileumi csokor Csapodi Csaba tiszteletére. Tanulmányok*. (Szerk. *Rozsondai Marianne*.) Budapest, 2002. 321–350.; *R. Várkonyi Ágnes*: Közép-Európa II. Rákóczi Ferenc külpolitikájában. In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa*. I. 7–24. o.

⁶⁹ *R. Várkonyi Ágnes*: Rákóczi állama és az európai hatalmi egyensúly; *G. Etényi Nóra*: Die Umschichtung der Machtverhältnisse im Spiegel der zeitgenössischen Zeitungen und Pamphlete; *Linda and Marscha Frey*: The Treaties of Utrecht and the European International System: „Like the Peace of God Beyond Human Understanding”. Mindhárom In: *Európa és Magyarország II. Rákóczi Ferenc korában. Studia Caroliensia*, 2004. 3–4. sz. 381–402., 349–369., 371–379. o.

⁷⁰ *G. Etényi Nóra*: A The Boston News-Letter hírei a szécsényi országgyűlésről. Újsághírek, diplomáciai jelentések és röpiratok. In: *Rákóczi állama Európában. Konferencia a szécsényi országgyűlés 300. évfordulója emlékére* 2005. szeptember 15–16–17. Szécsény. (Szerk. *Bagyinszki Istvánné, Balogh Zoltán*.) Salgótarján, 2006. 67–83. o.

A bostoni hírek szerint a katonai helyzet Rákóczi számára kedvező. Július 18-i bécsi információkból kitűnik, hogy a legutóbbi hírek szerint a császári segerek Erdélyben nagymértékben megfogyatkoztak, s a főtábornok Tigé azt írja, hogy lehetetlen lesz Erdélyben bent maradnia, hacsak gyorsan nem fegyverzik fel, erősítik meg újra.⁷¹ Az amerikai hetilap Rákóczi fejedelmi beiktatását az 1705-ös eseményekhez visszanyúlva mutatja be. Érdekes, hogy 1705-ben az amerikai hetilap csak arról számolt be az erdélyi fejedelmi cím kapcsán, Bécsben nagy felháborodást keltett,⁷² hogy Rákóczi legitím küzdelmét szimbolizáló, Herkulest ábrázoló érmét veretett, melyen a császári udvar politikája hidraként szerepelt.⁷³ A bostoni újság híradásaiban 1705-ben nem mutatták be a jezsuiták által Rákóczi köszöntésére Kolozsváron emelt diadalkaput,⁷⁴ melyről a bécsi porosz követ, Bartoldi is részletesen beszámolt akkor.⁷⁵ Most viszont 1707-ben a bostoni hetilap részletesen kitért arra, hogy jelentések szerint nagy örömmünepségek voltak Kolozsvárott, amikor Rákóczi herceget Erdély fejedelmének választották, különféle diadalíveket állítottak feliratokkal, amelyek nagyon támadóak, sértőek voltak a császárral szemben. A diadalíveken a képek Erdély fejedelmét ábrázolták, Rákóczi fejedelmi őseit, a bostoni újság szerint nem kilencet, hanem öt Báthoryt, s öt másikat, a Rákócziak közül. A fő diadalíven a mostani fejedelem képe alatt egy öt dicsőítő felirat volt.⁷⁶ A bostoni újság sze-

⁷¹ *The Boston News-Letter*, Num. 196. (From Monday January 12 to Monday January 19. 1707.) Vienna July 18. „The Last Advices from Transylvania say, that our Troops in that Principality are reduced to great Extremities, and Major-General Tigé writes, that it will be impossible for him to maintain himself therein, unless he is speedily reinforced.”

⁷² *The Boston News-Letter*, Num. 97. (Febr. 18–25. 1705. 6. Augustus 1.) This very ist taken by eur Court, that Prince Ragotski bath caused a Medal to be struck with his own Effigies, engraven on one side, and this Motto, Franciscus II. S. R. J. Princeps Ragotski et Transylvania, and on the other side, Hercules with the Hydra, the Motto, Tendir ad urdua Virtus.” *G. Etényi* 2006. 75–77. o.

⁷³ *Thaly Kálmán*: Ötvösség és pecsétmetszés a Rákóczi korban. *Archeológiai Értesítő*, 1879. 139. o.; *Rudnay Gy.*: Warou Dániel körömbányái fővénnök (1674–1729). Budapest, 1936.; *Esze Tamás*: Warou Dániel körömbányái működéséhez. *Numizmatikai Közöny*, 1937–38. 98–99.; *Huszár Lajos*: A kuruckor érmészete. *Rampacher P.*: Rákóczi emlékérméi. *Numizmatikai Közöny*, 1907. 91–95. o.; *Galavics Géza* 1980. 474–480. o.; *Buzási Entkő*: II. Rákóczi Ferenc mint mecénás. *Művészettörténeti Értesítő*, 37 (1988). 162–185. o.

⁷⁴ *Galavics Géza*: A Rákóczi-szabadságharc és az egykorú képzőművészet In: *Rákóczi-tanulmányok*. (Szerk.: *Köpeczi Béla–Hopp Lajos–R. Várkonyi Ágnes.*) Budapest, 1980. 465–510.; *Szirtes Zsófia*: Előkerült a kolozsvári diadalkapu ábrázolása. *Élet és Tudomány*, LXII (2007). 14. sz. 419–420. o.; *R. Várkonyi Ágnes*: A kolozsvári Porta Triumphalis 1705. In: *Emlékkönyv Szilas László tiszteletére*. (Szerk. *Szilágyi Csaba.*) Szeged, 2007. 283–295. o.

⁷⁵ *Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin I.HA Geheimer Rat Rep. 1. Beziehungen zum Kaiser (auch zum Reich und zum Hause Österreich) Nr. 201. (Korábban 47a3) Relationen un Nachrichten Bartholdis aus Italien und Ungarn 1705 Aug- Dez. Fol. 178-183 Descriptio Porta Claudiopoli in honorem Ragozzi et Forgatsch erecta Fuerant novem Princesp Transylinae positisi suaus cum titulis hoc ordne et Inscriptiones. G. Etényi Nóra*: A Rákóczi-szabadságharc hírei a Német-római Birodalom nyilvánossága előtt. In: *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára*. (Szerk. *Tamás Edit.*) I. Sárospatak, 2003. 120. o.

⁷⁶ *The Boston News-Letter*, Num. 196. (From Monday January 12 to Monday January 19. 1707.) Vienna July 18. „The Last Advices from Transylvania say [...] Those Letters say, that they made great Rejoycings at Clausenburgh, when Prince Ragotski was proclaimed Prince of Transylvania, and that there were several Triumphal Arches, with Inscriptions very injurions to the Emperor. The Pictures of 10 Princes of Transylvania, of the Family of Prince Ragotski, viz. 5 of the Name of Bathory, and 5 others of the Name of Ragotski, adorned the chief Triumphal Arch, and under the Picture of the Present Prince were these Words: »Sanghime tentortin tibi, qua debentur Avorum, Transylvania, Heros, Maxime, Sceptta cape.« This Inscription and most of the others, were the same that had been prepared some time ago for the Reception of that Prince, which was prevented by the Defeat he received at Sciebd.”

rint a felirat legtöbbször ugyanaz volt, mint korábban, 1705-ben készítették a fejedelem fogadására, amelyet azonban a november 11-i zsidói csatavesztés miatt szét kellett szedni.⁷⁷ A híradás tévedésként is tanulságos, mert arra utal, hogy diplomáciai iratokban, esetleg nyomtatott formában az amerikai újság számára is „kéznél volt”, elérhető volt a diadalkapu két évvel korábbi leírása. A ceremóniák bemutatásakor a bostoni hetilapban Rákóczi fejedelmi reprezentációjának tudatossága is tükröződik.⁷⁸

A bostoni hetilap szerint Bécsben nagyon türelmetlenül várják, hogy megtudják, vajon a törökök elismerik-e Rákóczit Erdély szuverén fejedelmének, ami ellenkezik a karlócai békével. A hetilap arra is utal, hogy bármi is Rákóczi státusa, új követeket küldött Konstantinápolyba, jelezve megválasztását a fejedelmi tisztségre, s hogy új erőfeszítéseket tegyenek a Porta elköteleződésének érdekében a magyarok iránt. A bostoni újság diplomaták értesüléseire utalva arról számolt be, hogy a császári udvarban még nem ismerték el Rákóczi címét, de megújították, hogy a konföderációnak ő a vezetője.⁷⁹

A *Boston News-Letter* a 198. számban, július 20-i bécsi hírek alapján, de saját tanácsosaira hivatkozva számolt be az ónodi országgyűlésen történt „erőszakos kimenetelű cselekményekről”, melyeket – az újság híradása szerint – a küldöttek hajtottak végre a vezetők jóváhagyásával Okolicsányi fia és mások ellen. Nem véletlen a megfogalmazás, mert 1704-ben Okolicsányi Pál selmebányai békebiztosságáról is jelentek meg hírek a bostoni újságban. A bostoni újság úgy tudta, Okolicsányiék azt ajánlották, hogy kössenek békét, s a békekötés jelentőségéről akarták meggyőzni az országgyűlést. A hetilap arról is ír, a valóságnak megfelelően, hogy Okolicsányi apját nem ölték meg, amint jelentették, de bebörtönözték, (1707 júniusa és 1708 júniusa között) számos más társával, mert azt gyanították, hogy a császár érdekében cselekszik. Az amerikai hetilap szerint Rákóczi herceg és Bercsényi gróf „partizánjai” arról próbálták meggyőzni az országgyűlést, hogy tagadják meg az ausztriai házat, de ragaszkodtak hozzá, hogy egyetlen külföl-

⁷⁷ Galavics Géza közölte a diadalkapunak a Kriegsarchivban található „Descriptio portae in honorem Ragozy et Forgatsch erectae” című leírását, mely a „Diarium über die Operationen der – k. Truppen gegen die Rebellen unter Ragozzi und Forgatsch von 3 bis 26 November 1705” című irattal együtt jutott el a Haditanácshoz. Galavics 1980. 483., 491–492. o. A hivatalos jelentés szerinti leírás nyomtatásban is megjelent: App. H. 2373. Entwurf Der zu Clausenburg vor dem Ungarischen Erz-Rebellen Rakozi, Auffgerichten, Von denen Kay. Aber nach erhaltenen grossen Victori unter den S. V. Galgen verbrennten Triumph-Porten. Galavics 1980. 491–492. o. Gyalogi János jezsuita leírása: Varga Imre: II. Rákóczi Ferenc tiszteletére emelt kolozsvári diadalkapuról. *Vigília*. 1976. 10. sz. 691–696. o.; R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc és a jezsuiták. In: A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. (Szerk. Szilágyi Csaba.) Piliscsaba, 2006. 163–169. o. Cserei Mihály históriája. In: *Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi Tükör*. I. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. 2. kiadás, Budapest, 2004. 355. o.

⁷⁸ R. Várkonyi Ágnes: Hatalom, rítus, kommunikáció II. Rákóczi Ferenc államában. In: Tanulmányok Erdély újkori történelméről. Magyarai András Emlékkönyv. (Szerk. Pál Judit, Rüszt Fogarasi Enikő.) Kolozsvár, 2002. 297–308. o.; B. Szabó János–Erdősi Péter: Két világ határán. A hatalomátadás szertartásai az erdélyi fejedelemségben. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4. Kard és koszorú. Ezer év magyar uralmi jelvényei. (Szerk. Veszprémy László.) Budapest, 2002. 91. o.; R. Várkonyi Ágnes: Tradíció és innováció a kora újkori Közép-Európa udvari kultúrájában. In: *Idővel paloták*. Magyar udvari kultúra a 16–17. században. (Szerk. G. Etényi Nóra – Horn Ildikó) Budapest, 2005. 77–86. o.

⁷⁹ *The Boston News-Letter*, Num 196. (From Monday January 12 to Monday January 19. 1707.) Vienna July 18. „They are very impatient to know here, whether the Turks will own that Prince as Sovereign of Transilvania, which seems contrary to the Treaty of Carlowitz. Whatever it be has sent new Deputies to Constantinople, to notify his Election to the Principality and make new Efforts to engage the Port to assist him and the Hungarians. They tell us at Court, that the latter have not yet acknowledged his Title, have renewed his Commission of Chief of their Consideration.”

di potentáttal se lépjenek szövetségre, amíg nem biztosították az országgyűlést arról, hogy bizonyos hatalmat deklaráljanak az országgyűlésnek, amint megválasztják az új királyt.⁸⁰ Az újság szerint több kandidáló személyről is beszélnek, de ezekre a jelentésekre nem lehet hagyatkozni. Más hírforrások azt mondják, hogy kinyilvánították, ha a császár orvosolja a jogi sérelmeiket, valamint visszaállítja a tövényeiket és a szabadságukat, újból megválasztják királyuknak.⁸¹

Ebben a számában a bostoni hetilap – német, francia és holland újságokhoz hasonlóan – Czobor Márk kínos diplomáciai botrányáról is beszámolt, mikor a gróf a svéd követ jelenlétében XII. Károlyra sértő megjegyzéseket tett. Az újság szerint Czobor grófját megfosztották minden méltóságától, és arra ítélték, hogy börtönben maradjon hat évig, ezért Bécsben azt remélik, hogy a svéd király elégedett lesz a büntetéssel. I József Czobor gróftot fogolyként küldte a svéd királyhoz, így az ügyet sikerült elsimítani.⁸² Az 1711-es nyomtatott visszatekintések szerint a kínos esetet az okozta, hogy Czobor gróf holland újságban olvasott XII. Károlyra dehonesztáló megjegyzéseket hozott szóba a svéd követ előtt.⁸³

A bostoni hetilap kétszázadik számában, július 30-i bécsi hírek alapján foglalkozott az ónodi országgyűlésen történt trónfosztás külpolitikai hatásával. A hetilap szerint a „legutóbbi hírek azt mondják, hogy a magyarok nemcsak kinyilvánították, hogy üres a trón, hanem megválasztották Rákóczi protectornak és Bercsényit nádornak, amíg egy új királyt nem választanak. A herceg kinyilvánította Nagy Britannia és Hollandia minisztereinek a magyarok elvárását, hogy a jövőben úgy kezeljék őket, mint egy szabad nemzetet, s nem pedig úgy, mint az osztrák ház alattvalót. Az udvarban azt rebesgetik, hogy bizonyos tárgyalás készül, amely kibékíti Rákóczi heceget a császárral, és véget vet a magyarországi bajoknak, bár ez még elég valószínűtlen.”⁸⁴ A hetilapban az erdélyi császári csapatok megerősítésére is utaltak. Híreik szerint az Erdélybe szánt seregek három hónapnyi fizetést kaptak, és készen állnak, hogy megkezdjék a menetüket. Rabuten gróf 250 000 forintot kapott saját és tábornokai részére.

⁸⁰ *The Boston News-Letter*, Num. 198. (From Monday January 26 to Monday February 2. 1707.) Vienna July 20. „Our Advices es from Hungary confirm the violent Resolutions taken by the Malcontents in the Dyet of Onod, which were ... consented to buy the Deputies? The Severity used against the Son of the Sieu. Ocolusiani and others, who offer'd to ... them to ... Peace, having deter'd others from discovering then true Sentiments.”

⁸¹ *The Boston News-Letter*, Num. 198. (From Monday January 26 to Monday February 2. 1707.) Vienna July 20. „They talk of several Candidates, but these tepo it are not to be depended upon, and some others Advices says, that they have declared, that the Emperor will tedress, their just Grievances, and restored their Laws and Liberties, they will ciuse him again for the King.”

⁸² *Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár.* (S. a. r., kieg. és az előszót írta *Mészáros Kálmán.*) Budapest, 2005. 89. o.; *Szalay László: Klement János Mihály, II. Rákóczi Ferenc követe Berlinben, Hágában, Londonban. Századok*, 1870. 1–13. o.

⁸³ „Der Herr Graf Zobor liess in der Holländischen Gazette aus Wien vom 17. Juli einziehen, dass er sich mit dem Herrn Baron von Stralenheim um Duell Schläge wolle.” Röpl. 1189. Relation, Der Affaire, Des Graffen Zobor, Mit dem Baron von Strahlenheim Königlichches Schwedisc. Gesandten, am Käyserl. Hoff Anno 1707. Sambt der Folge dieser Strittigkeiten biss auff den. 6. August 1711. (RMK III. 4799/a francia változat: Röpl. 1188.) és Röpl. 1178. „Briefff, Des, herrn N. N. An seinen Freund den Bericht des Affaire Des Graf Zobor mit dem Baron von Stralenheim betreffend, 1711.” Francia változat: Röpl. 1183. és App. H. 1507.

⁸⁴ *The Boston News-Letter*; Num. 201. (From Monday February 16 to Monday February 23. 1707.) Vienna July 30.

A bostoni újság 203. számában az augusztus 6-i bécsi hírforrások alapján a császári udvar nagy „zavarodottságról” számolnak be a magyar eseményekkel kapcsolatban. Az amerikai újság arról a túlzásról is tudósít, hogy bécsi hírforrásaik egyetértenek abban, hogy „a magyarok elhatározták, hogy egy új választást visznek végbe, még e hó 28-án.” Ezekről a kritikus állapotokról úgy tudják, elhatározták, hogy a teljes császári erőt összevonják, hogy megtámadják az elégedetleneket, akik Érsekújváron szállásolták be magukat, s tovább vonulnak Magyarországon, hogy megelőzzék a teljes országgyűlés találkoztóját, amelyet azért készítenek elő, hogy egy új királyt válasszanak.⁸⁵

A bostoni hetilapban Esterházy Pál politikai népszerűtlenségére is nyíltan utalnak. Az amerikai hetilap szerint az elégedetlenek tüzzel-vassal pusztítják azon nemesek uradalmait, akik a császár hűségén maradtak. Különösen Esterházy herceggel szemben, aki a „királyság palatinusaként és ahogy ők mondják a nép szabadságának védelmezőjeként elárulta őket az ausztriai házzal szemben.” Két hozzátartozó kisvárost is leromboltak, nem kíméltek egyetlen házat s templomot sem.⁸⁶ (Esterházy Pál birtokait valóban többször érte támadás, noha II. Rákóczi Ferenc oldalán harcoló korábbi hívei megpróbálták közvetíteni érdekében.⁸⁷)

A bostoni újság augusztus 13-i bécsi hírei Rákóczi június 16-án Ónodról keltezt kiáltványának a hatását is bemutatják. Az amerikai hetilapban részletes leírás jelent meg arról, hogy az elégedetlenek közzétették az interregnumot Rákóczi Ferenc deklarációjával, melyet Magyarország vezetőjeként minden keresztény fejedelemhez és államszövetséghez írt, s ez tartalmazza az okokat, hogy miért mondták ki a trón megüresedését. Az elégedetlenek deklarációja nagyon ellenséges a császárral szemben, akit úgy írnak le, úgy jellemeznek, mint egy Tirannos, s akit zsarnoki törvények alapján választottak, s nem legális uralkodó. Az újság szerint a császár úgy gondolta, hogy elrendeli a nyilvános tiltakozást, s azt hallják, hogy már nyomdában van az ellenpátens.⁸⁸ I. József császár és Esterházy Pál nádor az ónodi gyűlés határozatai ellen tiltakozó pátensét Johann Baptis Schönwetter jelenteti meg.⁸⁹ A bécsi hetilap azonban csak az ellenpátenset közli. A *The Boston News-Letter*-ben a hadi híreket is kedvezőtlenül festik le.

Az amerikai hetilap a nemzetközi hatalmi egyensúly összefüggésében szemléli a Rákóczi-szabadságharc eseményeit. Az angol érdekeknek megfelelően a hosszútávú béke megoldást, megegyezést keresve, közvetítve. Azonban az angol politikai elképzeléseket tükröző bostoni hetilapba sem kerültek bele az ónodi országgyűlésnek azok a döntései, melyek Rákóczi államának működőképességét mutatják, melyek Rákóczinak azt a szándékát tükrözik, hogy miként lehet a közteljesítést, új hatékony adórendszert megvalósítani⁹⁰ s modernizációs lépések tenni.⁹¹ Rákóczi és szűkebb politikusi köre reálisan látja,

⁸⁵ *The Boston News-Letter*, Num. 203. (From Monday March 1. to Monday March 8. 1707.) Vienna August 6.

⁸⁶ *The Boston News-Letter*, Num. 203. (From Monday March 1. to Monday March 8. 1707.) Vienna August 6.

⁸⁷ Iványi 1991. 234–235. o.

⁸⁸ *The Boston News-Letter*, Num. 206. (From Monday March 1. to Monday March 8. 1707.) Vienna August 13.

⁸⁹ Röpl. 1150.; RMK III. 4577.

⁹⁰ *Bánkúti Imre: A kuruc függetlenségi háború gazdasági-pénzügyi alapjai.* In: *Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról.* (Szerk. *Czigány István.*) Budapest, 2002. 65–97. o.

hogy milyen fontos lenne egy rendszeres hírekkel jelentkező hetilap működtetése annak érdekében, hogy a szabadságharc hírei folyamatosan és II. Rákóczi Ferenc politikáját, elképzeléseit reálisan tükrözve jelenjenek meg. A hírközlésnek ez a korszerű és hatékony módja jól működő és nagy létszámú apparátust kíván meg, mely szisztematikusan gyűjti és rövid idő alatt széles körben terjeszti a híreket nemcsak belpolitikai, hanem külpolitikai vonatkozásokban is.

⁹¹ *Wellmann Imre*: Az ónodi országgyűlés történetéhez. In: Emlékkönyv Szentpétery Imre születésének 60. évfordulója ünnepére. Budapest, 1938. 525–571. o. Az ónodi országgyűlési naplók jelentőségéről legújabbban: Rákóczi Tükör.2. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. (A kötet anyagát felkutatta, válogatta, szerkesztette, az előszót és a naplórészleteket bevezető kis tanulmányt írta: *Küpeczi Béla* és *R. Várkonyi Ágnes*.) Budapest, 1973. 309–319., 342–343., 353–359. o.; *R. Várkonyi Ágnes*: Az ónodi országgyűlés In: A Rákóczi-szabadságharc. Nemzet és emlékezet. (Szerk. *R. Várkonyi Ágnes* és *Kis Domokos Dániel*.) Budapest, 2004. 184–196. o.

THE DIET IN ÓNOD ON THE PAGES OF THE WIENERISCHES DIARIUM AND
THE BOSTON NEWS-LETTER

Summary

In view of the conditions of the period, the two weeklies, i.e. the *Wienerisches Diarium* and The Boston News-Letter were published a considerable distance away from each other, and their readership too differed quite significantly, however, both newspapers came into existence as a result of the great political, social and economic changes of the early 18th century.

On the pages of the Viennese weekly, the court of Vienna wished to read the latest military and political news representing the significance and growing European power of the Habsburg dynasty, in respect of Leopold I and later his sons, too. Reflecting the interests of the central power, the *Wienerisches Diarium* gave detailed accounts of court ceremonies and events, the visits of foreign diplomats, publishing quotations from the official war diaries of the imperial commanders. The news of Rákóczi's War of Independence only appeared as a military issue, whereas constitutional or legal arguments were not cited concerning either the sessions of the Diet convened by Ferenc II Rákóczi or his title of Prince of Transylvania. With reference to Hungarians, the Viennese weekly most often dealt with members of the Hungarian royalist elite, like Croatian Ban János Pálffy, the successful commander, and Palatine Pál Esterházy as mediator. The news that the weekly reported about the Diet in Ónod were characterised by two main tendencies. There was no useful information either on the events of the session or the dethronement. Highlighting the participation of Miklós Bercsényi, the tragedy of Túróc County's deputies was discussed, but the events were explained by an earlier role as peace mediator of Pál Okolicsányi, the father of Túróc County's attacked deputy, Kristóf Okolicsányi. The weekly also regularly published the patents issued in the name of the monarch and the palatine, which forbade the appearance in the session. Nevertheless, in June and July 1707, most of the reports were about secular and church ceremonies that were to demonstrate the power and the European significance of the dynasty.

The Boston News-Letter, in accordance with the interests of England's foreign policy, reported on the naval and land campaigns of the War of the Spanish Succession, its diplomatic manoeuvres and economic effects. England, although an ally of the Habsburg Empire, considered Rákóczi's War of Independence to be more than a military issue. With reference to the European balance of power, which the Boston newspaper also regarded as an important matter, the policy of Ferenc II Rákóczi was discussed in detail on the pages of the American weekly, with special attention to the peace negotiations and the title of Prince of Transylvania. The paper treated Rákóczi as a significant political figure, in relation to the Principality of Transylvania in particular, and that approach is reflected by the reports on Rákóczi's representation of power, his commemorative medals and his triumphal arch erected in Kolozsvár. The Boston News-Letter also analysed the consequences of the dethronement in Ónod, in consideration of foreign affairs, and quoted Rákóczi's proclamation to the Christian world, which included the reasons for the dethronement. The Boston newspaper, as a mirror of English political opinion, was looking for long-term guarantees concerning the power crisis of the region.

In order to make his own opinion public, and to introduce the economic and military reforms of the Diet in Ónod, Rákóczi should have published his own newspaper. That would have been the only possibility to make his views known and to achieve his aims.

LA DIÈTE D'ÓNOD DANS WIENERISCHES DIARIUM ET THE BOSTON NEWS-LETTER

Résumé

Les deux hebdomadaires, Wienerisches Diarium et The Boston News-Letter ont été édités très loin l'un de l'autre, du moins pour l'époque. Leur lectorat était fortement différent, mais les deux ont été créés à l'issue des grands changements politiques, sociaux et économiques du début du 18e siècle.

La cour de Vienne voulait voir, dans l'hebdomadaire viennois, des actualités militaires et politiques illustrant l'importance de la dynastie des Habsbourg, de Léopold Ier et de ses fils, ainsi que leur pouvoir européen croissant. Reflétant les intérêts du centre de pouvoir, Wienerisches Diarium publiait des comptes rendus détaillés sur les fêtes, les cérémonies de cour et la réception d'ambassadeurs étrangers, ainsi que des extraits de journaux de guerre officiels tenus par des généraux impériaux. L'hebdomadaire a traité la guerre d'indépendance de Rákóczi uniquement comme un problème militaire sans citer des arguments juridiques ou relatifs à la théorie de l'État et ce, même pas au sujet des Diètes convoquées par François Rákóczi II, ni de son titre de prince. Parmi les Hongrois, c'était surtout l'élite politique loyale au roi qui était présente dans l'hebdomadaire de Vienne, notamment le général efficace János Pálffy, ban de Croatie et comme médiateur, le palatin Pál Esterházy. Les informations publiées sur la Diète d'Ónod s'inscrivent dans deux tendances principales. Le journal ne dispose pas d'informations de fond directes sur les événements de la Diète, ni sur le détronement. Le journal a fait état du drame sanglant des délégués de Turóc en soulignant le rôle de Miklós Bercsényi. Toutefois, ils ont expliqué les événements par le rôle de médiateur de paix joué précédemment par Pál Okolocsányi, père de Kristóf, délégué de Turóc. Interdisant la présence à la Diète, les décrets du roi, édités au nom du palatin, ont toujours été publiés dans l'hebdomadaire de Vienne. Néanmoins, en juin et juillet 1707, ce sont principalement les informations sur les cérémonies religieuses et sur le pouvoir et l'importance de la dynastie en Europe qui ont été publiées.

C'est selon les intérêts de l'Angleterre en matière de politique étrangère que l'hebdomadaire de Boston a présenté les opérations militaires terrestres et maritimes de la guerre de succession d'Espagne, ainsi que ses actions diplomatiques et son impact économique. L'Angleterre était l'allié de l'Empire des Habsbourg, mais pour elle, la guerre d'indépendance de Rákóczi n'était pas seulement une question militaire. Au nom de l'équilibre des pouvoirs en Europe mis en avant également par le journal, de nombreux aspects de la politique de François Rákóczi II y ont été présentés, surtout au sujet des négociations de paix et de son titre de prince de Transylvanie. Les informations de Boston considèrent Rákóczi comme une personnalité politique importante, surtout pour la Principauté de Transylvanie, ce que reflètent également les nouvelles publiées sur la manière dont il montre son pouvoir, sur ses médailles commémoratives et son arc de triomphe de Kolozsvár. The Boston News-Letter analyse également les conséquences en matière de politique étrangère du détronement d'Ónod. Il cite le manifeste de Rákóczi adressé au monde chrétien qui contient les motifs du détronement. Reflétant la position de la politique étrangère anglaise, l'hebdomadaire de Boston cherche des garanties à long terme pour résoudre la crise politique dans la région.

Pour faire connaître et faire valoir sa position, ainsi que pour présenter les réformes économiques et militaires de la Diète d'Ónod, Rákóczi aurait dû créer et éditer son propre hebdomadaire.

Resümee

Die zwei Wochenzeitungen Wienerisches Diarium und The Boston News-Letter wurden – mit dem Maßstab der Zeit gemessen – ziemlich weit voneinander herausgegeben, und auch die Leserschaft der beiden Blätter unterschied sich in bedeutendem Maße. Trotzdem wurden beide Wochenblätter von der großen politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Umstrukturierung Anfang des 18. Jahrhunderts zum Leben erweckt.

Der Wiener Hof wollte in der Wiener Wochenzeitung militärische und politische Nachrichten wiedersehen, die die Bedeutung und die europäische Macht der Habsburger-Dynastie repräsentierten, sowohl bezüglich Leopold I., als auch später bezüglich seiner Söhne. Das Wienerische Diarium spiegelte die Interessen des Machtzentrums wider und veröffentlichte detaillierte Berichte über die höfischen Feierlichkeiten, Zeremonien, den Empfang ausländischer Gesandter und Auszüge aus dem offiziellen Kriegstagebuch der kaiserlichen Heerführer. Die Nachrichten des Rákóczi-Freiheitskampfes erschienen lediglich als militärisches Problem und zitierten auch keine staatsrechtlichen, rechtlichen Argumente bezüglich der von Ferenc II. Rákóczi einberufenen Diäten oder seines Fürstentitels von Siebenbürgen. In der Wiener Wochenzeitung erschien am häufigsten die königstreue ungarische politische Elite, insbesondere der kroatische Banus János Pálffy und – als erfolgreicher Heerführer und Mediator – Palatin Pál Esterházy. Die im Zusammenhang mit der Diät von Ónod im Wochenblatt veröffentlichten Nachrichten werden von zwei Haupttendenzen gekennzeichnet. Es gibt auch keine direkten nennenswerten Informationen über die Ergebnisse der Diät und die Dethronisation. Bezüglich des blutigen Dramas, der Abrechnung mit den Deputierten aus Turóc, betonten sie die Rolle von Miklós Bercsényi, erklärten jedoch die Ereignisse mit der früheren friedensvermittelnden Rolle des Vaters des Deputierten aus Turóc namens Kristóf Okolocsányi, nämlich Pál. Die Patente, die im Namen des Herrschers und des Palatins herausgegeben wurden und das Erscheinen bei der Diät verboten, wurden im Wiener Wochenblatt stets veröffentlicht. Grundsätzlich wurden jedoch im Juni und Juli 1707 Nachrichten über weltliche und religiöse Zeremonien veröffentlicht, die die Macht der Dynastie stärkten und ihre europäische Bedeutung demonstrierten.

In der Bostoner Zeitung wurden – den außenpolitischen Interessen Englands entsprechend – die Kriegereignisse des Spanischen Erbfolgekrieges auf dem Meer und auf dem Festland, die diplomatischen Aktionen und wirtschaftlichen Folgen vorgestellt. England war Verbündeter des Habsburgerreiches, betrachtete jedoch den Rákóczi-Freiheitskampf nicht nur als eine militärische Frage. Im Namen des europäischen Machtgleichgewichts, das auch die Bostoner Zeitung betonte, erschien die Politik von Ferenc II. Rákóczi im amerikanischen Blatt in recht vielseitiger Weise, insbesondere was die Friedensverhandlungen und den Fürstentitel von Siebenbürgen betrifft. In den Bostoner Nachrichten wurde Rákóczi als ein ernsthafter politischer Faktor angesehen, vor allem bezüglich des Fürstentums Siebenbürgen und dies spiegelt sich auch in den Berichterstattungen wider, die die Machtrepräsentation, die Erinnerungsmedaillen und die Siegespforte von Rákóczi in Kolozsvár (Klausenburg) vorstellten. Der The Boston News-Letter analysiert auch die außenpolitischen Konsequenzen der Dethronisation von Ónod. Er zitiert das Manifest, das Rákóczi an die christliche Welt gerichtet hatte und in dem die Gründe der Dethronisation angeführt sind. Die Bostoner Zeitung sucht – wobei sie den Standpunkt der englischen Politik widerspiegelt – langfristige Garantien für die Machtkrise der Region.

Zur Vorstellung des eigenen Standpunktes von Rákóczi, der wirtschaftlichen Erneuerungen, der Heeresreform der Diät von Ónod wäre die Herausgabe einer Wochenzeitung in eigener Veröffentlichung notwendig gewesen. Rákóczi hätte seinen eigenen Standpunkt nur in einem Wochenblatt richtig geltend machen können, der von ihm herausgegeben worden wäre.

ОНОДСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ СОБРАНИЕ В WIENERISCHES DIARIUM
И THE BOSTON NEWS-LETTER

Резюме

Эти два еженедельника Wienerisches Diarium и The Boston News-Letter, измеряя шагами эпохи, издавались на весьма больших расстояниях друг от друга, и читательская публика этих двух изданий так же в большой мере различалась между собой, и все же оба еженедельника были вызваны к жизни большими политическими, общественными и экономическими преобразованиями начала XVIII века. Венский двор хотел бы вновь увидеть в венском еженедельнике военные и политические вести, репрезентировавшие значение династии Габсбургов и их возрастающую власть в Европе – в отношении Леопольда I и затем его сыновей. Еженедельник Wienerisches Diarium, отражая интересы центральной власти, публиковал подробные отчеты о придворных празднествах, церемониях, приемах иностранных послов и подробные отчеты, почерпнутые из официальных военных дневников кайзеровских полководцев. Вести об освободительной борьбе под руководством Ракоци появлялись лишь в качестве военной проблемы, не содержали цитат из государственных теорий, юридических аргументов, ни в отношении провозглашенных Ференцем II Ракоци государственных собраний или же титула князя Трансильвании. В венских еженедельниках среди венгерских вестей фигурировала большей частью венгерская политическая элита, преданная королю, главным образом хорватский бан Янош Палффи, прославленный полководец, и в качестве посредника надора Пал Эстерхази. Публиковавшиеся в еженедельнике вести, касавшиеся онодского государственного собрания, характеризуются двумя основными тенденциями. Они не содержали непосредственной существенной информации ни о событиях в государственном собрании, ни о низложении правителя. Кровавая драма, расправа с послами Туроца была описана с подчеркиванием роли Миклоша Берченъи, но события объяснялись главным образом более ранней посреднической ролью туроцкого посла отца Криштофа Околочанъи, Пала. Изданные от имени правителя, надора патенты, запрещавшие появление в государственном собрании, всегда публиковались в еженедельнике. Однако в июне, июле 1707 года появлялись известия, демонстрировавшие власть и могущество династии, ее значение в Европе, сообщения о светских и церковных церемониях.

В бостонской газете в соответствии с внешнеполитическими интересами Англии публиковались вести о морских и сухопутных боевых событиях испанской войны за наследство, дипломатические акции, проводимые в ее пользу, анализировалось экономическое воздействие военных действий. Англия была союзницей империи Габсбургов, но борьбу за свободу, возглавляемую Ракоци, она рассматривала не только как военный вопрос. Во имя европейского державного равновесия, подчеркиваемого и бостонской газетой, политика Ференца II Ракоци весьма многосторонне отражалась в американской газете, особенно события, связанные с переговорами о мире и титулом трансильванского князя. В бостонских известиях Ракоци рассматривают как серьезный политический фактор, особенно в отношении Трансильванского Княжества, и это отражается также и в державной репрезентации Ракоци, в показе специальных выпусках изданных в его честь юбилейных медалей, триумфальной арки в городе Коложвар и пр. The Boston News-Letter дает также анализ внешнеполитических последствий низложения императора в Оноде. Приводится манифест Ракоци, с которым он обратился ко всему христианскому миру, где он называет и причины низложения правителя. Бостонская газета, отражая позицию политики Англии, ищет также долгосрочные гарантии для решения кризиса власти в регионе.

Для ознакомления со своей позицией, показа военной реформы и экономических нововведений государственного собрания в Оноде Ракоци нуждался в издании собственного еженедельника, в котором он мог бы выразить свою подлинную позицию.